

Az egészséges gazdaság

(Németh István)

1. A jelenleg uralkodó gazdaságszerveződés tarthatatlansága

Az egyén, a háztartás, a lakóközösség, a település, a járás, a megye, az állam, az államközösségek, minden emberi közösség, az egész emberiség, az egész élő világ szinte minden szempontból válságban van: belátható időn belül a fizikai fennmaradás is egyre inkább veszélybe kerül, nem beszélve az emberhez méltó élet esélyének egyre kisebb körre szűküléséről. Ennek alapvető oka egy kontroll nélküli gazdasági szerveződés, mint egy rákos folyamat mindenre kiterjedő gátlástalan érvényesülése. A földkerekség immunreakciója ezzel szemben a nullához közeli.

Ez a gazdaságszerveződés a pénzürelmi rendszer. Miért is ennyire káros ez a rendszer?

Az a keretrendszer, amelyben az élet zajlik: a gazdaság az őt szabályozó intézmények és jogszabályok rendszerével együtt. Ebben próbálnak érvényesülni a gazdaság szereplői, körvonalazódnak a lakosság létfeltételei, alakul a természeti környezet állapota.

A gazdaság egy közösség számára értéket teremtő együttműködések hálózata. Kérdés: ki a közösség, és melyek azok az értékek, amelyek mentén az értékteremtő kapcsolatok szerveződnek?

A jelenleg uralkodó **neoliberális gazdaság** alapértéke a pénzben kifejezhető vagyon mindenáron való növelése; a közösség pedig egy elitista, szűk körű közösség, a pénzvagyont birtoklók közössége. Mindenkit arra ösztönöz, hogy ne a vevő igényeivel, hanem olyan tevékenységekkel foglalkozzon, amelyek számára a legnagyobb pénzgyarapítási hasznot hozzák, akár a minőség rontásával, a természeti, társadalmi és lelki környezet végzetes károsításának árán is, ügyeskedéssel, önzéssel.

Jól tükrözi ezt a mentalitást a japán Sony cég egyik csúcsvezetőjének, Akio Moritának kissé sarkított, de az igazsághoz közel álló megállapítása: „Az amerikaiak fúziókkal és vállalatfelvásárlásokkal csinálnak pénzt, de már nem tudnak új terméket előállítani. Amíg mi előre tervezünk, addig őket csak az a profit érdekli, amit a következő tíz percben elkönnyvelhetnek. Emiatt az amerikai gazdaság fantomgazdasággá változott.” (idézi Egedy Gergely: Zsákutcába szorult kapitalizmus, Magyar Nemzet 2011. okt. 27.)

Gondoljunk csak arra, hogy bármilyen vállalkozás vagy fejlesztés előtt, amihez pénzt igénylünk, nyugati típusú **költség-haszonelemzést** kell végeznünk, **ahol minden költség teher**, amit lehetőleg el kell kerülni. Ezzel nagyon sok fejlesztés már csírájában elvetél, mert „üzletileg” nem éri meg, vagyis nem hozza meg rövidtávon a pénzben mérhető (a kapott hitel kamatos kamattal történő visszafizetését is tartalmazó) hasznot. Olyan torzulások származnak ebből, amely a logikailag szorosan összetartozó tevékenységeket szétdarabolja, és a világon szétteríti oda, ahol a legolcsóbban állítják azt elő. Az anyaországok iparilag kiüresednek (munkanélküliség, tüntetések, lázadások, hajléktalanság, kiszolgáltatottság), s ha a távoli olcsó országokban a bérek valamelyest emelkednek, ekkor megy a továbbvándorlás. Az üzemanyagárak emelkedése pedig egyre inkább gazdaságtalanná teszi ezt a termelési struktúrát. De a multiknak egyelőre van erejük ezt a drágulást áthárítani a vevőkre.

Ezzel szemben a **japán logikában** (amelyet az amerikaiak **lean menedzsmentnek** neveztek el a múlt század 90-es éveinek közepén) **a vevő által elismert (megfizetett) értékhez hozzá nem járuló tevékenységek közül a feleslegesek, a kiválthatók jelentik a valódi veszteségeket.** Így a legfontosabb veszteségforrások a túltermelés (több előállítás, feldolgozása, mint amire a vevői igény biztonságos kielégítése miatt szükség van), a selejt, a felesleges mozgás-mozgatás, a felesleges művelet, a várakozás, a felesleges készlet, a kiegyensúlyozatlanság, vagyis a valódi fizikai történések szintjén a valóságban megragadható dolgok, amelyek fejlesztéssel javíthatók. Nem arra törekcsenek, hogy egy termelési rendszer minden része maximális kihasználtsággal dolgozzon, hanem arra, hogy a vevői igény kielégítése a legegyszerűsebb terheléssel a legrövidebb idő alatt megtörténjen (akár a kapacitások kihasználatlansága árán is, miközben az emberek más folyamatokba tanulnak be). Minden tevékenységnek vannak költségei (van erőforrás felhasználása), de a költség a tevékenység értelmétől, valódi értékétől, a vevő/felhasználó számára megnyilvánuló értéktől független, árnyék fogalom. **A költség-előnyelemzés egy virtuális világban történő, tartalmától megfosztott tevékenységelemzés, csak a pénzben kifejezett vagyon**

gyarapodásának az ellenőrzésére szolgál. A japán szemlélet ezzel szemben a valódi érték minél veszteség-mentesebb (pazarlás-mentesebb) megvalósítására törekszik, aminek adott fejlettségi szint mellett vannak nem redukálható költségei.

A pénzürelmi rendszer kiterjedtségét, érvényesülését jól példázza egy egyetemi kutatás. A zürichi egyetem kutatói feltérképezték az Orbis 2007 adatbázisra támaszkodva a világ 37 millió cégének tulajdonosi viszonyait. A 43 ezer nemzetközi korporáció közötti tulajdonosi viszonyokat elemezve kiderül, hogy ezek „szívében” 1318 céget találtak. Ezen a csoporton belül 147 szuper entitást sikerült azonosítani, melyek a rendszer negyven százalékát uralják úgy, hogy egymásnak kizárólagos vagy résztulajdonosai. A legfelső húszban főként bankokat lehet találni, pl. Barclays, AXA, JP Morgan, Deutsche Bank. (forrás: Zord Gábor László: Multicégek pókhálója, Magyar Nemzet 2011. október 27.):

2. Az egészséges gazdaság, mint lehetséges alternatíva

Az **egészséges gazdaság** kiegyensúlyozott, a helyi lakosság életfeltételeinek, megmaradásának az érdekében szerveződik, harmóniában a társadalmi, természeti környezettel és az emberek igazságérzetével, tisztességes erkölcsével. Érték mindaz, ami ezt a harmonikus együttműködést szolgálja. De ez csak akkor valósulhat meg, ha a helyben lakókból, vállalkozásaikból **közösség kovácsolható**, amely ennek **az értékrendnek a megvalósítását kikényszeríti és fenntartja**. Ez képezné azt a társadalmi immunreakciót, amely a rákos folyamat terjedésének útját állhatná.

3. Rendszerszerveződési elvek

A pénzürelmi rendszer **hierarchikus rendszer**: egy hatalmi központból kiindulva, leegyszerűsített értékelési elvekkel, nemzetközi egyezményekkel, banki hatalomgyakorlással, médián keresztüli véleménydiktatúrával érvényesített piaci mechanizmusokon keresztül mindent eszköznek tekint.

Az **élő rendszerek** ettől teljesen eltérő módon szerveződnek. Ez a szerveződés a **homeosztázis**.

A biológiában a homeosztázis az élő szervezetnek a változó külső és belső körülményekhez való alkalmazkodó képessége, amellyel önmaguk viszonylagos biológiai állandóságát biztosítják.

A kibernetikában homeosztázisnak nevezzük azt az összetett szabályozási mechanizmust, amely önszabályozó, önállóan működőképes egységeket úgy hangol össze, hogy e részegységeket magába foglaló egész rendszer is elérje célját, funkciójának jó hatásfokú megvalósulását. Mindez akkor működik jól, ha az önszabályozó belső egységek alig függenek a környezettől. Gazdasági környezetre lefordítva ez azt jelenti, hogy erőforrásaik többsége helyi (megújítható) forrásból biztosítható, és csak olyan mértékben szorul külső forrásra, amilyen mértékben saját teljesítmény-többletének exportálásából ennek fedezetét megtermeli. Ez az adósságcsapda elkerülésének, a tartós fennmaradásnak az előfeltétele. S ez teremti meg a legnagyobb esélyt arra, hogy mind több helyi képesség hasznosuljon a közösséget szolgáló értékek (termékek, szolgáltatások) előállítására, vagyis az önfenntartást, a helyben boldogulást lehetővé tevő foglalkoztatásra.

A gazdaság sokkal inkább egy élő rendszerre hasonlít, semmint egy determinisztikus, newtoni modellel leírható rendszerre. Ezen az úton jutottak el a szervezetek működését kutatók a homeosztázis alternatív megfogalmazásához és az egész-rész kapcsolatok leírásának új fogalmához.

Egy egészséges emberi test általában egészséges sejtekből és egészséges szervekből épül fel, jól koordináltan és együttműködve az immunrendszerrel, a keringési rendszerrel, az idegrendszerrel és még néhány más hasonló hálózattal. Minden egyes sejt egész és teljes rendszer, intelligensen végrehajtva saját döntéseit, hogy mit enged be és mit enged ki a sejtfalon keresztül és azt, hogy hogyan szabályozza termelését és elosztási igényeit. Mivel az összes szervnek és rendszernek egységként kell funkcionálnia – testként –, egy rész sem lehet beteg anélkül, hogy az egészre ne hatna.

Így a test minden egyes része egyformán fontos. Szemben a mechanikus modellel, a szerves rendszer nem hierarchikus, vagyis az egyik szerveződési szint sincs fölérendelt szerepben a többihez képest. Az egyedi sejt nem alárendelt a tudóknak vagy a testnek – csupán a szervezet más szintjén van. Minden élő rész egész önmagában és valami nem materiális és nem redukálható jellemzővel rendelkezik: a szervezeti mintával, rendszerképző elrendeződéssel (pattern). Arthur Koestler nevezte el ezt a szerveződést **holarchiának**. Minden egész részt **holonnak** nevezett, amely önálló rendszer,

és a holonok egymáshoz holarchiában kapcsolódnak. Minden holon egy másik holonba van beágyazva. Folyamatos egyeztetéseknek kell biztosítaniuk, hogy valamennyi holon nyertes lehessen és mindegyik megtarthassa integritását. Mivel minden holon egyben egész és rész, egész-résznek nevezhető (whole-part).

4. Az egészséges gazdaság jellemzői

Az önszerveződés megértéséhez először a minta, a rendszerképző elrendeződés (pattern) jelentőségét kell megérteni. Amikor egy élő szervezetet szétvágunk, mintái sérülnek. Azáltal, hogy az egészen belül a kapcsolati minták (elrendeződések) megsemmisülnek, az egészet semmisítjük meg. A pénzürelmi rendszer mindenhol igyekszik megsemmisíteni azokat a mintákat, amelyek korábban a rendszert működtették. Ehelyett olyan hierarchikus irányítást vezet be, amelyben mindent a saját vagyongyarapítási céljának eszközévé silányít, és a szerint tart meg, vagy dob ki, mint haszontalant, hogy mennyire szolgálja ezt a célt. A hasznot privatizálja, a veszteséget, kárt ráhagyja az államra, a közösségekre, az egyénekre. **Az egészséges gazdaság megteremtésének kulcsa megfelelő minták elfogadtatása és működtetése.**

a. Minimum követelmények

David C. Korten, a „The Post-corporate World” c. könyvében az egészséges gazdaságra hat fő jellemzőt fogalmaz meg:

1. Az élet kedveli az önszerveződést
2. Az élet mértékletes és megosztó
3. Az élet a beágyazott, helyi közösségektől függ
4. Az élet jutalmazza az együttműködést
5. Az élet a határoktól függ
6. Az élet kibontakozik a változatosságon, a kreatív individualitáson és a megosztott tudáson

Korten azt javasolja, hogy gazdasági intézményeinket építsük újjá az élet szolgálata érdekében. Korten humánus gazdaságnak nevezi ezt az ember- és életközpontú megközelítést, amelyre én az egészséges gazdaság fogalmát használom.

Korten jellemzői egy kicsit bővebben:

ad 1:

A humánus gazdaságoknak minden szinten önszerveződően kell működniük, amelyben az egyén, a család, a közösség vagy a nemzet képes saját hatáskörében szabadon kibontakozni, figyelembe véve az egésznek a szükségleteit (követelményeit), és egyik résznek sincs hatalma a többit ledominálni.

ad 2:

A humánus gazdaságokat úgy lehet és kell szervezni, hogy a jóléthez járuljanak hozzá, a rendelkezésre álló energia és erőforrások mértékletes használatán, igazságos elosztásán és folyamatos újrahasznosításán/visszanyerésén keresztül, tagjainak anyagi, szociális és spirituális szükségleteinek kielégítése érdekében.

ad 3:

A humánus gazdaságoknak beágyazott, helyi közösségekre alapozott módon kell felépülniük, igazodva azok fizikai elhelyezkedési feltételeihez, úgyesen összegyűjtve és megőrizve az energiát és visszanyerve/hasznosítva az anyagokat nagymértékben önjáró részeinek működtetésére és úgy kell szerveződniük, hogy tagjaik fennmaradását fenntartható módon biztosítsák.

ad 4:

A humánus gazdaságoknak fel kell ismerniük és jutalmazniuk kell a hatékony energia- és erőforrás felhasználás érdekében együttműködő magatartást, amely mindenki számára biztosítja a fennmaradást és a humán tőke megosztott közös készletének produktív bővítését szolgálja.

ad 5:

A humánus gazdaságoknak kezelniük kell a határokat a szerveződés minden szintjén, a háztartástól egy régió és egy nemzet közösségéig, amely lehetővé teszi számukra integritásuk, koherenciájuk megtartását, belső termelő folyamataik erőforrás felhasználási hatékonyságát és védekezésüket a ragadozók és a kórokozók ellen, miközben együttműködnek abban, hogy a nagyobb egész lehetőségeit javítsák.

ad 6:

A humánus gazdaságoknak táplálniuk kell a kulturális, szociális és gazdasági kreativitást és sokszínűséget és a helyhez kötött rendszereken belüli és rendszerek közötti információ cserét. Ezek a kulcsfeltételei a rendszer rezilienciának és a kreatív transzcendenciának.

b. Etikai (viselkedési) követelmények

David Korten által felsorolt minimumkövetelmények alapvetően a humánus (egészséges) gazdaság külső (természeti) és belső (emberi közösségi) illeszkedéséhez nélkülözhetetlenek. Ezeknek az elveknek a valóra váltásához szerintem még néhány kiegészítő követelményt is teljesíteni kell, amelyeket én etikai követelményeknek nevezek. Ezek:

- i. A munka és a korrekt csere elsődlegessége
Önfenntartási teljesítmény csak munkával vagy munkateljesítmények cseréjével érhető el. A csere elszámolására a pénz, mint értékmérő, de nem, mint vagyontképző, hatalmat megtestesítő eszköz szolgálhat.
- ii. A mértékletesség
A mértékletesség azt jelenti, hogy nem vágyunk többre, mint amire teljesítményünk feljogosít.
- iii. A szolidaritás
A szolidaritás a teljesítmény nyújtására nem képesek emberhez méltó eltartási hajlandósága.
- iv. A méltányosság
A munkamegosztásból fakadó együttműködés során senki sem részesülhet saját teljesítményéhez képest aránytalanul sok vagy kevés jövedelemben, mert ez az együttműködés harmóniáját veszélyezteti. Minden belső és külső árban mindennek a reális költségét el kell ismerni és az árnak a szükséges fejlesztésekre is fedezetet kell nyújtania.
- v. A környezettudatosság
Nemcsak egymás felé kell méltányosnak lenni az elszámolásokban, hanem a jövő generációja felé is: nem szabad úgy terhelni a környezetet, hogy az későbbi generációk életlehetőségeit rontsa.
- vi. A nyíltság
Nincs létjogosultsága semmilyen közösséget érintő ügy titkosításának, minden elszámolásnak nyílnak kell lennie.
- vii. Az átláthatóság
Az átláthatóság azt jelenti, hogy a teljesítmény minőségi megbízhatósága ellenőrizhető, a termékút pontos végig követhetősége a felhasznált inputoktól a végső értékesítésig biztosított.
- viii. A rend tisztelete
A rendet érthető, mindenkire vonatkozó igazságos szabályok betartatására alapozva fenn kell tartani. A szabályok esetleges hibáit a közösség érdekének megfelelően mielőbb korigálni kell, a kiskapukat be kell zárni, az ügyeskedést, a joggal való visszaélést szankcionálni kell. Ez vonatkozik a méltányos adózásra is.
- ix. A tudás megbecsülése
Az önfenntartás sikere alapvetően függ attól, hogy az egyes tevékenységek mennyire racionálisak, korszerűek, mennyire tudás-alapúak. Nagyon fontos a tudás termelő erővé válása, a tudást hordozók megbecsülése és bevonása.

c. Egészséges gazdaság nincs reális belső fizetőképes kereslet nélkül

Ma hazánkban az egészséges gazdaságra való áttérés egyik legfontosabb akadályának reálbérek és ezen keresztül a fizetőképes kereslet méltánytalanul alacsony szintjét tartom, amely alapvetően akadályozza a belső piac kialakulását és torzítja a megsarcolt egyének, háztartások helyes

értékítéletét. Az egészséges gazdaság kiépítésekor nemcsak a holarchiára, hanem a belső fizetőképes kereslet jelentős emelésére is figyelni kell, mert e nélkül gazdasági kapcsolatok aligha alakulnak ki.

5. Történelmi példák az egészséges gazdaság kialakítására

Két példa is létezik az egészséges gazdaság kialakulására. Az első az egykori Hangya mozgalom. A másik a gazdasági összeomlásból felálló Kuba példája.

A Hangya szövetkezeti mozgalom a XIX. század – a maihoz kísértetiesen hasonló – pénzürelmi rendszer keretei közötti nemzeti válaszreakció volt, önzetlen magyar arisztokraták nagylelkű támogatásával, közreműködésével, kritikus tömegben megjelenő szakértelem és elkötelezettség mellett. Szívós, fanatikus szervezéssel, mintegy két évtized alatt eljutottak odáig, hogy létrejöttek a nagy bankoktól független hitelszövetkezetek, a gazdák saját biztosító társasága, a szervezett oktatás és tájékoztatás, az első pár tucat jól működő szövetkezet. Ez volt a fordulópont (1905 táján), amikor beindult a szövetkezetalapítási láz és 1911-re már a szövetkezetek száma elérte az ezret, megszűntek a finanszírozási gondok, önjáróvá, fejlődő képessé vált a rendszer. A trianoni sokkot gazdaságilag nehezebben viselte volna az ország, ha nincsenek Hangya szövetkezetek. 1938-ra, az utolsó békeévben a Hangya érdekkörébe tartozó vállalatbirodalom és szövetkezeti hálózat az ország legnagyobbjává nőtte ki magát, a nemzeti össztermék 1/3-a körüli termelési értékkel.

A Hangya sikere abban rejlett, hogy reális igényekre alapozva, tisztességes felvásárlási árakkal, tisztességes eladási árakkal, tisztességes és átlátható elszámolással, logisztikailag olajozottan működött, a szövetkezeti tagoknak vásárlásaik után a haszonból való visszatérítést adott, egzisztenciális biztonságot teremtett. Közösségeket kovácsolt, tartott együtt, akik közösen fejlődtek. Kiiktatta az áruzsorát, a hitelzsorát, élhető falvakat teremtett, hozzájárult a városi lakosság hazai áruval való ellátásához. A Rákosi rendszer közösségrombolási törekvésének egyik első célpontja volt: a negyvenes évek végén szétverték. (A Hangya mozgalommal kapcsolatban lásd bővebben <http://lmv.hu/node/4267> és <http://lmv.hu/node/4336>)

A másik példa különösen érdekes. A Szovjetunió összeomlása után a magára maradt Kuba, az amerikai embargó ellenére életben maradt és átrendezte teljes gazdaságát (<http://videa.hu/videoek/emberek-vlogok/a-kozosseg-ereje-kuba-luuvdRxPZjPmHADB>). Kubához hasonló körülmények közé kerülhet számos ország, akit az eladósodottság, az importált erőforrások drasztikus drágulása, esetleg politikailag elhatározott gazdasági embargó hoz kritikusan nehéz helyzetbe. Ha így mennek tovább a gazdasági folyamatok, akkor a fosszilis energiaforrások elapadása, a vízhiány, a sivatagosodás, a gazdasági menekültek, illetve a hazai mélyszegénységben élő páriák kiszámíthatatlan viselkedése is ebbe a helyzetbe juttathat országokat, régiókat.

6. Mai lehetőségek Magyarországon

Ha Korten 6 jellemzőjének a szellemében kezdünk el gondolkodni, hamar kiderül, hogy csak komplex megközelítéssel, kreatív megoldáskereséssel, a helyi adottságokhoz illeszkedően lehet egyedi megoldásokkal közelíteni az egészséges gazdaság fokozatos kiépítése felé, ameddig nincs vészhelyzet (Kubához hasonlóan, amikor az államnak kell a főszerepet vállalnia).

a. Ki legyen a kezdeményező?

A holarchikus rendszer nehezen jöhet létre állami kezdeményezésre.

Ennek a legfőbb akadálya az, hogy állami szinten ma még nem meri senki felvállalni azt, hogy a jelenlegi adósságcsapdából nem lehet „kinőni”, ugyanis egyre inkább a növekedés nélküli világ gazdaságra kell felkészülni. Ez pedig az exportfüggésen keresztül a GDP növekedésének legnagyobb akadálya. A „piacok” (értsd alatta a pénzürelmi rendszer szerencsejátékosait a kaszinó kapitalizmusban) viszont a legkülönbözőbb fortélyokkal tartják sakkban az államot, hogy a jövedelmek gátlástalan kiszivattyúzása folytatódjon. Az államnak egyre kevesebb pénze marad bármilyen korrekcióra, mindenhol források hiányoznak, alapfunkciók ellátása válik egyre kérdésesebbé. Viszont abban az esetben, ha az állam szembeszegülne a „piacokkal”, könnyen a kubaihoz hasonló blokádnál kerülhetne.

Egyes vállalkozók, akik felismernek bizonyos érvényesülési réseket? Pl. új nagykereskedelmi-felvásárló rendszert építenének ki, kártyás rendszert vezetnének be az elszámolásra egy Hangya utánpótlás megvalósítására?

Egy pénzürelmi világban üzleti alapon nehéz a Korten-elvek szerinti altruista és méltányos mozgalmat létrehozni. Hamar kiderülne, hogy ez is önző vállalkozás és mások kárán kívánnak jól jární, mert ez van zsigerileg a vállalkozói mentalításban.

Ebbe körbe sorolnám azokat a magyar szövetkezeseket is (TÉSZ és termelői csoport), akik viszonylag monokultúrás alapon a termékút minél nagyobb hányadának lefedésére törekcszenek, de az értékesítés nincs a kezükben. Rákényszerülnek arra, hogy a multi érdeket képviselő felvásárló életidegen követelményeihez igazodjanak (nagybani homogén áruellátás, szín, külcsín követelmények stb.) és a szegedi paprika példájával élve, azért, hogy a megfelelő piros színt tudják produkálni, nem vagy nemcsak magyar alapanyagot használnak fel (keverik dél-amerikai és spanyol stb.) paprika őrléménnyel a saját jó minőségű alapanyagukat. De nem egy esetben olyan beruházásokba hajszolják be a szövetkezeseket, amely annak csődjéhez járul hozzá (ld. Mórahalom esetét). Ilyenkor aztán megrendül a bizalom: ha a felvásárló szövetkezes nem fizet a gazdának, akkor hol a szövetkezes előnye? A régi Hangya nem monokultúrás volt, széles áruválasztékkal, kiegyensúlyozott kínálatot tudott biztosítani. A monokultúrás termékpályák összehangolására lenne szükség, de ez nagyban nehezen megoldható az érdeklőközések miatt.

A termelők, akik szolidáris vásárlóközösséget szerveznek maguk köré (átalánydíjért vállalják egy vásárlói kör bizonyos áruosztákkal történő ellátását)?

Ez már a korteni elveknek megfelelő megoldási kísérlet, de alapvetően nem változtatja meg a gazdaság mai beteg működését.

A termelők (és szövetkezesek) a rövidre zárt értékesítés számos formáját kiépíthetik, amely szintén a jó irányba történő elmozdulás jele. Ettől sem várhatunk azonban áttörést.

Az alapvető gond az, hogy **a pénzürelmi berendezkedés teljesen szétzilálta a közösségeket, atomizált és kiszolgáltatott egyének és háztartások állnak szemben egy jól szervezett rabszolgartató hálózattal.**

Egy vékony kollaboráns rétegtől és különleges teljesítményekre képes egyre csökkenő számú vállalkozótól eltekintve **szinte az egész lakosságot a létbizonytalanság fenyegeti**, az ország lakosságának több mint a fele létfenntartási gondokkal küszködik. Az emberek az államtól, a gazdasági cselekvőképességüktől megfosztott önkormányzatoktól várják a segítséget. Várják a sült galambot a szájukba és ott és úgy ügyeskednek, ahogy tudnak (tisztelet a kivételnek). Vagy lázadnak (ahogy ez a „Foglald el a Wall Street-et” mozgalomban megnyilvánul).

Holarchikus rendszer csak alulról szerveződhet, miközben világosan megfogalmazottak a nagyobb befoglaló rendszerek alulról is elfogadható céljai, követelményei. Közösségi terek, közösségi élet híján szerintem **az önkormányzatoknak és ezek kistérségi szövetségeinek** kellene felvállalniuk azt a gazdaságszervező szerepet, amely legalább az igények és a képességek számbavételével olyan kreatív együttgondolkodást indít el, amelyben a korteni elvek szerinti megfogalmazódhatnak azok a közösen elfogadható célok, amelyekért a közösség tagjai saját érdekükben hajlandók is cselekedni.

A holarchikus rendszer fő jellemzője az, hogy **rendszer szinten többet nyújt, mint amit az elemi külön-külön el tudnának érni**. Ezt a rendszerképző elrendeződésnek köszönheti, amely olyan összehangolást biztosít, amelyre a részek önmaguktól nem lennének képesek vagy hajlandók. Ez az jellemző, ami életképeesebb teszi ezt az elrendeződést, mint a piaci mechanizmusok vezérelte mai önző gazdaságot.

A korteni elvek megértetése, az átlagember számára is érthető példákkal történő megvilágítása, a helyi ötletek katalizátor jellegű terelése (hogy ők fogalmazzák meg törekvéseket és ezt ne a külső tanácsadótól várják el készen) szociálpszichológiai és rendszerfejlesztési ismereteket, valamint szakterületi kompetenciát is igényel a tanácsadó csapattól. A munkán való tanulás, az akciókutatás (az akciókból történő tanulás levonása és a folyamatos tanulás, korrekció) az az út, amelyen folyamatosan lehet előre haladni olyan lépésekben, amelyre a mozgósítható erőforrások elégségesek adott időkorlátok mellett. Egy **országos tudásközpontot kellene megszervezni erre a koncepció**

kidolgozó és betanító munkára. Ha komolyan vesszük a Vidékstratégiát, akkor ennek keretei között állami pénzből indított alapítvánnyal, amelyhez mások, például az önkormányzatok is hozzájárulhatnak. Ha nincs hajlandóság erre állami szinten, akkor is meg kellene szervezni egy ilyen alapítványt.

b. A függés felismerése

A holarchikus rendszer olyan együttműködő egész-részek (holonok) összehangolt egysége, amelyekben az egyes egész-részek önállóan életképesek, működőképeseek, önkorrekcióna képesek. Ennek pedig az az előfeltétele, hogy a létezéshez, a fejlődéshez szükséges erőforrások tekintetében **minimális legyen a külvilágtól való függésük.** Amit pedig a külvilágtól kell beszerezniük, azt saját teljesítményükkel tudják ellentételezni. Kamatos kamatot tartalmazó hitelt nem szabad felvenniük, mert ez a pénzüralmi rendszer legfőbb jövedelem kiszivattyúzási technikája.

Gazdasági önellátás szempontjából létezik az önszerveződő egységek egy minimális szintje, ami a résztvevők ambíciószintjétől függ. Kellő szerénységgel egy őstermelői gazdaság is lehet holon, ha eléggé diverzifikált és egész évben biztosítja az önellátást. Ha a gazdaság nem elég nagy vagy a sokrétű gazdálkodásra nem alkalmas, akkor már csak több gazdaság összefogásával lehet ezt a minimális önellátási szintet elérni. Az ambíciószint emelkedésével az együttműködésbe bevonandók köre bővül.

Kérdés: a létfenntartás milyen elemeire terjedjen ki az önellátás (vagyis a környezettől való kezelhető függés) megteremtése? Így lehet az önszerveződés magasabb ambíciószintjére jutni, egyre inkább függetlenedni a környezettől.

A létfenntartás alapelemei

1. Egészséges élelemhez való hozzájutás
2. Évszaknak megfelelő öltözettel való rendelkezés
3. Lakhatás
 - a. Víz, fűtési-főzési képesség, villany
 - b. Szolidáris, nem deviáns szomszédság
 - c. Elfogadható és megfizethető közüzemi szolgáltatások, közlekedés, kommunikáció
 - d. A háztartás eszközeinek javíthatósága
4. Egészségmegőrzés, alapvető egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés
5. Az elesettekről való gondoskodás
6. Az érvényesüléshez szükséges tudás megszerzése
7. Közbiztonság

A létfenntartás alapelemei mellett megvizsgálandó, hogy az alapvető helyi termeléshez és szolgáltatásokhoz mit kell igénybe venni? Mi az, amit nem a kistérségben állítanak elő, de lehetne itt is előállítani? Mi az, amit nem a régióban állítanak elő, de lehetne ott is? Mi az, amit Magyarországról is be lehetne szerezni, mégis kényelemből olyan hazai közvetítőktől szerezzük be, akik külföldi árut, szolgáltatást kínálnak? Elgondolkodtunk-e azon, hogy mit is jelent a valódi hitelszövetkezet? Mit is jelent a kölcsönös biztonság? Miért ne szervezhetné meg egy közösség pénzügyeit, biztosítását non-profit alapon? Hogyan biztosítható a szórakozás, kultúra élvezete oly módon, hogy honfitársainknak segítünk a megélhetésben? És így tovább.

A függésnek jó indikátora az, ha követjük a pénz útját, amivel a szükséglet kielégítésért fizetünk. Ha ez a pénz a kistérségben, közeli régióban, az országban marad, mert akinek fizetünk érte, itt költi el (és nem viszi ki a kistérségből, régióból, országból), az más honfitársaink létfenntartásához, boldogulásához járul hozzá. Ha a pénz rövid úton olyanok kezébe kerül, akik kiviszik az országból, akkor izzadságosan megkeresett pénzünkkel idegenek boldogulását segítjük elő, más csatornákon is működtetjük a pénzszivattyút.

A környezettől nemcsak gazdasági függés létezik (megveszik-e azt, amit kínálunk, illetve rákényszerülünk olyan létfontosságú dolgok bármilyen áron történő megvásárlására, amelyeket nem tudunk előállítani, vagy amelyekkel nem rendelkezünk). **Függést létesít a nemzeti adórendszer is,** mert fizetőképese keresletet sziv ki (amit csak részben juttatnak vissza a népességnek, intézményeknek, jelentős részét a költségvetési és jegybanki eladósodás törlesztésére fordítják, tehát

az országból a jövedelem kiszivattyúzás hajszalereit teremtik meg). Ha exponenciálisan nő az adósságszolgálat terhe és ennek a népességet és önkormányzatokat sújtó hányada nem mérséklődik, akkor minden le fog bénulni, minden tönkremegy. Valamilyen szinten **ezt a szivattyút el kell zárni, reményt kell adni az öntevékeny kilábalásra.**

Az **állami elvonás méltányossága kritikus kérdés.** Csalóka az a hiedelem, hogy központosítással minden hatékonyabban oldható meg. Messziről és a magasból nem látszanak az apró részletek, amelyek a mindennapi életet meghatározzák. Minél nagyobb az újra elosztandó összeg, annál nehezebb nyomon követni annak felhasználását, annál kevésbé lehet eldönteni, hová kell a pénzt folyósítani. Ha mindent hatalmi szóval kívánunk rendezni, akkor nem lehet szó holarchikus struktúráról. Egy holarchikus rendszerben egyetlen rész sem lehet oly mértékben önző, hogy a rendszer többi elemének a fenntartható, saját keretei közötti működését megakadályozza, szétzilálja, leépítse.

Egy önszerveződő egységben a külvilágtól való függés minimális és kézben tartható (mértékletesen emelkedő ambíciószint függvényében). Ez azt jelenti, hogy a szükségletek jelentős hányadát egységen belüli előállítással elégítik ki és saját fejlődésük is döntően saját erőből biztosított. Ahogy egy felelős háztartásban csak addig lehet takarózni, amíg a takaró ér, egy felelős önszerveződő egységben is léteznie kell kemény költségvetési korlátnak. Ez kellő önmérsékletet biztosít a felelőtlen vágykielégítéssel szemben. Ha nem alakítunk ki önszerveződő egységeket, amelyek saját fennmaradásuk érdekében felelősen gazdálkodnak, akkor a központi elosztás felé kontrollálhatatlan mértékben fog megjelenni a kielégíthetetlen igények, követelések végeláthatatlan áradata (ahogy ez a zsarolás ma is létezik).

A patrióta államnak – állampolgárai és intézményei fennmaradása érdekében – egyensúlyoznia kell a külső pénzürelmi zsarolás és a belső működőképesség megtartása között. Nem az a kérdés, hogy a maradék (adósságszolgálatra, multik adókedvezményeire stb. még el nem használt) központosított pénztömegeből kinek mit juttathat (vagy nem). A fő kérdés: biztosítható-e a részek (lokálisok) élet- és működőképessége. **Ha ehhez kiegészítő pénzt kell teremteni a külső pénzürelmi rendszer keretei között, akkor ennek találja meg legális módját.**

A pénzkibocsátás jogáról sajnos lemondtunk (hasonlóan a nyugati világ más országaihoz). A pénzkibocsátás csak devizában való eladósodás növelésével lehetséges. Tehát nem a Nemzeti Bankon keresztüli pénzkibocsátásra kell gondolni.

Ha valódi (reálszférabeli) értéket megtestesítő teljesítmények értékének a mérését szeretnénk a kiegészítő pénzzel megoldani, akkor más megoldások is lehetségesek.

- Az állam kedvezményezi a helyi vásárlóerő helyi termékek/szolgáltatások iránti emelkedését (a helyi piac élénkülését). Ezt **csak helyi teljesítmények vásárlására használható pénzhelyettesítő** (nyomtatott helyi pénz, utalvány, kártya) **használatával teszi lehetővé, és nem semlegesíti ezt a juttatást a személyi jövedelemadón keresztüli azonnali elvonással.** Ekkor a forgalom mértékében az ÁFÁ-n és egyéb adókon keresztül „élvezi” a helyi forgalom növekedését. Ennek a pénzhelyettesítőnek a használatát a Gesell-féle elveknek megfelelően kell szabályozni, vagyis vagyongyarapításra ne legyen alkalmas (ld. bővebben Silvio Gesell: A természetes gazdasági rend, Kétezerregy Kiadó, 2004). Ezzel a megoldással az alulfizetett közszolgálati dolgozók (pedagógusok, egészségügyiek, közalkalmazottak), illetve munkavállalók fizetése folyamatosan közelíthet a reálshoz.
- Az állam és a helyi önszerveződő közösség **megállapodik minden évben az állami költségvetési hozzájárulásban** (amelyet ütemesen teljesít a helyi közösség) és egyébként a helyi közösség úgy gazdálkodik, ahogy akar. A megállapodás alapja az utolsó adóévben a közösségtől az állami költségvetésbe befolyt nettó összeg (befizetések és kiutalások különbözete), illetve finanszírozási átrendezésnél ennek alapján számolt korrigált összeg. Ez bizonyos méltányos határig emelhető az infláció és az elfogadható közteher-növekedés mértékében. Ez az emelés azonban nem fenyegetheti az önszerveződő közösség rentábilis működését (nem szorulhat külső, pénzürelmi hitelfelvételre létezésének biztosítására). Ez az államot arra sarkalja, hogy a nemzetgazdaság reális teherbíró képességéhez igazodó adósságszolgálatban állapodjon meg a hitelezőkkel. Ugyanakkor a lokális közösségek felelősséget

vállalnak befizetések teljesítésére. Ez a megoldás a profitcentrumokkal működtetett nagyvállalat irányítási modellre hasonlít.

- Az állam elfogadja, hogy az önkormányzatok (illetve ezek kistérségi szövetségei) olyan **együttműködő közösségeket hozhassanak létre, amelyek célja a közösség létfenntartásának biztosítása** (élelmezéstől kezdve a közbiztonságig). Ennek következtében **a belső teljesítményeknek a lakosság** (illetve a munkavállalók) **részére történő juttatása ÁFA-mentes lehet.** (Erre a lehetőséget a 2011-től hatályos ÁFA törvény teremti meg.) Ez a lakosság (és munkavállalók) számára egyes esetekben az ÁFA-val megegyező árcsökkenést okozna, felértékelné jövedelmüket. Megoldaná továbbá azt is, hogy az egyes tevékenységek értéke ne a nyugat-európai átlag harmada-negyede legyen. Az együttműködő közösségben a beadott teljesítmények önköltségét lehet csak felszámolni és az igénybevétel összege nem haladhatja meg az egyes tagok által bevitt értéket (pénzt vagy reális értéken elismert teljesítményt). Ez a megoldás akkor is rendelkezésre áll, ha az előző kettő nem járható út.
- Ha az együttműködő közösségben meglévő lehetőséget az állam bezárná jogszabály módosítással (és csak a bankoknak, biztosítóknak engedné meg ennek az adómegettakarításnak a kihasználását), akkor sem kellene lemondani az önszerveződésről. **Legyen bármekkora is az adóelvonás, a létezés még mindig jobb, mint a halál** (Kuba sem volt hajlandó meghalni, bár a 90-es évek eleji kubai helyzettel nem valószínű, hogy örömmel cserélnék). **A holarchikus rendszerű önfenntartásra való átállás bármilyen politikai ellenszélben a nemzet fennmaradása szempontjából kötelező.** A korábbi verziók csak szerencsésebb forgatókönyveket képviselnek.
- A legrosszabb esetben is rendelkezésre állnak a soproni Kékfrankhoz hasonló pénzhelyettesítő megoldások. Ha ezek valódi gazdaságszervezéssel is párosulnak, akkor a „helyi pénz” valóban gazdaságélénkítő hatású lesz. Ehhez pedig azt kell biztosítani, hogy a „helyi pénz” minél tovább bennmaradjon a körforgásban. Ha a „helyi pénz” időben veszítene értékéből, vagy meghatározott ideig nem lenne visszaváltható, akkor birtokosait arra ösztönöznék, hogy megoldják a helyi pénz elköltésének problémáját (hasonlóan a svájci WIR rendszerhez). Be kell azonban látnunk, hogy az egészséges gazdaság kialakítása alapvetően közösségszervezés és csak másodsorban az elszámolást könnyítő pénzügytechnika kérdése.

c. Kapcsolat a külvilággal

A „külvilág” is több szinten jelenik meg egy holarchikus rendszerben.

Egy önszerveződő egység környezetében lehet másik, hasonló holarchikus elvek szerint szerveződő egység, vagy a hagyományos, pénzuralmi gazdaság valamelyik szereplője.

Ha másik önszerveződő egységgel kerül üzleti kapcsolatba, amelyik szintén minimalizálni igyekszik a külvilágtól való függését, de valamiből áru vagy szolgáltatási feleslege van, akkor ezek „elcserélhetők”, és eladósodás kockázata nélkül gazdagodik mindkét egység.

Önszerveződő egységek szövetségei úgy jönnek létre, hogy az áru vagy szolgáltatási feleslegeket igyekeznek egymás között koordinálni. Kölcsönösen elfogadott értékelési elvek alapján közös készletben tartják a teljesítménytöbbleteket (amit az egyes egységek nem fogyasztottak el, illetve nem cseréltek el egymás között) és ezzel próbálnak meg kereskedni a külvilággal. Ilyenkor a teljesítményt beadó egységgel tisztességesen el kell számolni, világos pénzátváltási és veszteség-elszámolási szabályokkal.

Az önszerveződő egységek szövetségeinek újabb szövetségei jöhetnek létre, regionális vagy nemzeti szinten.

A hagyományos pénzuralmi gazdasággal való kereskedés nem tiltott, de komoly megfontolást igényel, mert nem biztos, hogy a teljesítmények reális ellenértékét meg lehet kapni. Ezt valószínűleg az önszerveződő egységek szövetségeiben is értékesíthetetlen teljesítmények esetén érdemes igénybe venni és lehetőleg tartózkodni kell ilyen felesleges képződésétől.

Az önszerveződő egységben belül, illetve ezek közötti kereskedelem a japán lean menedzsment elvek szerinti igényvezérelt (húzó) logikájú legyen. Ez azt jelenti, hogy mindenki felkészült bizonyos igények megbízható minőségű kielégítésére és a vevők pedig teljesíthető (reális) igényekkel jelentkeznek (amire valóban szükségük van, és amire van is fedezetük). Az egységekben belül és egységek között tervszerű áru- és szolgáltatásforgalom van, a feleslegek is megtervezettek. A választékbővítés, a fejlesztés nem tilos, de a vevői igények felfutásával párhuzamosan szabad csak a teljesítmény nyújtását fokozni (ne legyen túltermelés). Ebben a keresletet és kínálatot megtestesítő, az önszerveződő közösségek számára használható belső (védett) információrendszer segíthet (ne bízzunk mindent a „vak” piacra, hanem legyünk tervszerűek bizonyos tűréshatárok között, amit az időjárás és más véletlen események hatását kivéve kell működtetni). A közös célú fejlesztések megalapozottsága így jelentősen javítható.

Bármely egység fejlesztéséről is legyen szó: ellen kell állni a megalománia kísértésének, kisléptékű, a biztonságos piacot figyelembe vevő technológiákra van szükség. Ha nő a kereslet, inkább ebből a kisléptékű, olcsóbb technológiából kell még egyet üzembe állítani, ahelyett hogy nem beteljesülő vágyra alapozva nagyléptékű technológiába ruházunk be. Gondoljunk csak a pécsi szalmazélesztésű erőműre, amely fél Magyarország gabonaszárát igyekszik megszerezni. De a sokmilliárdos szélerőműveknek is létezhet olcsóbb, kisléptékű megfelelője. Vagy a hatalmas hűtőházak vagy logisztikai központok helyett nem olcsóbb a termelők kis hűtőházaiban tartani a tárolandó árut és onnan csak tényleges megrendelésre elszállítani túrajáratokkal a vevőkhöz?

d. Az elszámolás tisztasága és átláthatósága

A közösség (és a tágabb holarchikus környezet) érdekeinek a figyelembe vétele véleményem szerint **non-profitjellegű** működés mellett érhető csak el. A benn maradó haszon közös érdekű fejlesztésre, illetve a jól-lét (és jólét) emelésére fordítandó. Tiszta elvek és viselkedés mellett olyan szinergiák szabadulhatnak fel, amelyek az önző harácsolás mellett elképzelhetetlenek.

Az együttműködés non-profit jellege nincs ellentmondásban az önszerveződő egységbe teljesítményt beadó vállalkozások profit érdekelttségével. Csak annyit jelent, hogy a biztos piacon reális és tisztességes áron kell értékesíteniük (ami rentábilis működést, de nem extraprofitot eredményez számukra), ugyanakkor a biztos piacon nem értékesített termékeiket, szolgáltatásaikat a pénzürelmi elvek szerint működő külvilágban szabadon értékesíthetik. Csak arra kell vigyázniuk, nehogy tönkremenjenek a versenyben, ne adósodjanak el.

e. Szükséges infrastruktúra

Az előbbieknél megfelelő önszerveződéshez megfelelő infrastruktúrára van szükség. A pontos nyilvántartás és tisztességes, átlátható elszámolás számítógépes rendszert igényel. A megbízhatósághoz követni kell tudni, hogy milyen körülmények között, minek a felhasználásával, hol és mikor történtek az egyes termelési, előállítási lépések. Megoldandó az adatgyűjtés olyan helyekről is, ahol nincs vagy nagyon alacsony a számítástechnikai kultúra. Az értékesítésnél is figyelni kell arra, hogy a „pántlikázott” pénzért csak a közösség saját előállítású terméke/szolgáltatása legyen eladható.

f. Minőségbiztosítás és tudásközpont

A megbízhatóság alapkövetelmény a bizalom fenntartása érdekében. A minőséget csak tudásalapú szervezéssel és előállítási fegyelemmel lehet biztosítani. A minőségi követelmények betartását független szervezetnek kell ellenőriznie. Az előállítási technológia korszerűségét, gazdaságosságát, környezetbarátságát megfelelő tudás és kompetencia központok támogatásával érdemes biztosítani. A vevőknek el kell hinniük, hogy amit a közösségtől vásárolnak, az megbízható, egészséges, előnyös, korszerű, mert különben bedőlnek a pénzürelmi rendszer megtévesztő reklámjainak és nincs immunreakció a mindent elpusztító gazdasági rákos folyamat akadálytalan kiterjedése ellen.

Ezt a tudás és kompetencia központot vagy ezek hálózatát alapítvány formájában minél előbb létre kell hozni. Erre hárul majd az a mozgalomindító folyamat, amelyet jó száz évvel ezelőtt a Hangya mozgalom indításakor végzett Károlyi Sándor gróf és elkötelezett csapata.

Legyen örömteli az önszerveződő egység sikeréhez hozzájáruló tagnak lenni, mert ez teremti meg azt az érdekeltséget és elkötelezettséget, ami a fenntartását és folyamatos fejlesztését kikényszeríti. Ez

az a rendszerképző elrendeződés (pattern), amely a korteni elveknek megfelelő holarchikus rendszer létrejöttéhez nélkülözhetetlen.

Ekkor kezdetünk abban reménykedni, hogy a világot romba döntő, megállíthatatlannak tűnő rákos folyamattal szemben kialakul az emberiség immunreakciója.